

MUZEJ ZA UMJETNOST I OBRT I NJEGOVI DJELATNICI U PORATNOM VREMENU: IZMEĐU POLITIKE, PROFESIONALNE ETIKE I UMJETNOSTI

ANTONIJA DEJANOVIĆ

Muzej za umjetnost i obrt
indok@muo.hr

UVOD

Muzej za umjetnost i obrt je prostorno, po broju zbirki i broju muzejskih predmeta ključna nacionalna kulturna ustanova. Nastao zalaganjem Društva umjetnosti i njegovih istaknutih predstavnika 1880. godine, tijekom višedesetljetnoga muzejskog staža prometnuo se u muzejsku ustanovu koja je veličinom i značenjem važan sudionik nacionalnoga baštinskog područja. U vrijeme kada je otpočeo drugi veliki svjetski sukob Muzej je uz vodstvo Vladimira Tkalčića *proslavio* svoj 59. rođendan. Ideja o tome kako će izgledati budućnost Muzeja vjerojatno nije uključivala rat ni znatne političke, društvene i kulturne promjene koje će se dogoditi na saveznoj i nacionalnoj razini i kojima će velik dio stanovništva zemlje biti zahvaćen nakon završetka svjetskog sukoba. S obzirom na položaj državne ustanove s velikim opsegom prostora, brojem zbirki i djelatnika, Muzej za umjetnost i obrt i njegovi djelatnici nisu se mogli u svojem djelovanju odvojiti od društveno-političkog diktata vremena.

U središtu ovog teksta upravo je pokušaj vrednovanja rada djelatnika Muzeja za umjetnost i obrt u tome poratnom vremenu,¹ odnosno u prvim godinama neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, i to u kontekstu Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (KOMZA-e)².

POLITIČKO-PRAVNI OKVIR VREMENA: DVIJE ODLUKE

„Jedan od bitnih sastavnih dijelova cjelokupnih promjena koje su se dogodile u Hrvatskoj, kao dijelu jugoslavenske državne zajednice, poslije završetka rata od 1941. do 1945. godine, bilo je stvaranje novih vlasničkih odnosa. Težišno je tada postalo državno vlasništvo. Ono ima korijene u ratnim događajima, a zakonski propisi koji su prihvaćani neposredno poslije završetka rata uglavnom su činili završnicu procesa mijenja[nja] vlasničkih odnosa. Doduše, u tijeku rata Komunistička partija Jugoslavije, kao dominirajuća politička snaga u narodnooslobodilačkoj borbi, uglavnom nije isticala gesla o mijenjanju vlasničkih odnosa. Ali je to u praktičnom djelovanju provodila.“³

Procesi koji su se u poratnom vremenu odvijali u Hrvatskoj kao federalnoj jedinici nekadašnje države, povezani s pitanjem vlasništva i njegovih promjena, bili su vrlo složeni, a njihovi posredni i/ili neposredni *odjeci* još traju.

Država⁴ je tijekom vremena (pri čemu se misli na državu Jugoslaviju) određenim *ritmom* postajala osnovni vlasnik dotad privatne imovine. Međutim, same promjene u vlasničkim odnosima koje su se događale u poratno vrijeme nije moguće

analizirati bez uspostavljanja poveznica s procesima koji su započeti tijekom ratnog vremena, kao ni bez određenih političkih tijela koja su sudjelovala u njima, a imala su imperativnu funkciju u nekadašnjoj državi.

Dakle, određeni normativni akti doneseni u nekadašnjoj državi neizostavni su elementi u analizi političko-društvene i kulturne *slagalice* čije je oblikovanje započelo još tijekom rata. Iako je broj donesenih saveznih akata tijekom 1944., 1945. i kasnijih godina općenito bio veći,⁵ potrebno je spomenuti one ključne dokumente koji su se odnosili na kulturno područje i imali političku, pravnu, društvenu i kulturnu težinu.⁶ Riječ je o *Odluci o prelasku u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom osoba koje su izbjegle ili su bile nasilno odvedene i o sekvstru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile*⁷ i *Odluci o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina*⁸. Ujedno, vjerojatno najvažnija politička tijela iz tog vremena⁹ referentna za saveznu razinu te posljedično za donošenje tih normativnih akata bila su Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ)¹⁰ i Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ)¹¹.

Prva navedena, *Odluka o prelasku u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom osoba koje su izbjegle ili su bile nasilno odvedene i o sekvstru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile*, ona je po kojoj je bilo određeno što sve potpada pod državnu imovinu i postaje državnom imovinom,¹² a „pojam imovine tom je odlukom najšire određen, kako se ne bi izostavio nijedan oblik vlasništva“¹³.

Druga, *Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina*, bila je sastavljena od šest članaka od kojih je osnovni bio prvi članak u kojemu je nabrojeno što će sve nekadašnja država zaštititi: „Svi umjetnički i naučni predmeti: zgrade od historijskog i umjetničkog značaja, javni spomenici, biste, slike, biblioteke i arhivi državnih i bivših samoupravnih ustanova, naučne zbirke, muzeji i slično stavljaju se pod zaštitu države [...]. Upravu nad predmetima navedenim u stavku prvom ovog člana preuzet će prosvjetne vlasti pojedinih federalnih jedinica.“

Kada je riječ o federalnoj razini, dakle aktima koji su doneseni na području tadašnje Narodne Republike Hrvatske, a relevantni su za temu, to su bili: *Odluka o osnivanju Komisije za utvrđivanje ratne štete učinjene po okupatoru na kulturno-historijskim predmetima i prirodnim znamenitostima Federalne Države Hrvatske i za njihovo vraćanje u zemlju* (1945.), *Odluka o obrazovanju Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina otudjenih u bivšoj NDH* (1945.)¹⁴ (sl. 1) i *Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti* (1949.). Političko tijelo koje je za Hrvatsku kao federalnu jedinicu bilo relevantno jest Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH).¹⁵

Dvije navedene odluke samo su neki od donesenih akata iz vremena koje je imalo složenu problematiku, a uloga koju su AVNOJ i NKOJ imali u njihovu donošenju bila je odlučujuća. Svi ti elementi političko-pravnoga i društveno-kulturnoga narativa zapravo su trajno utjecali na promjenu statusa vlasništva stanovništva tadašnje Federalne Hrvatske odnosno Narodne Republike Hrvatske.¹⁶

ODLUKHA

O obrazovanju Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina otuđenih u bivšoj NDH

U vezi sa "Odlukom o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina" izdanom od Nacionalnog Komiteta Oslobođenja Jugoslavije 20. februara 1945. obrazuje se pri Ministarstvu prosvjete Narodne vlade Hrvatske Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina otuđjenih u bivšoj NDH, koji se nalaze u privatnim kućama i javnim zgradama.

Komisija će pregledati javne, samoupravne i privatne zgrade, preuzeti već od narodne vojne i civilne vlasti federalne Hrvatske, prostore i kućanstva u stambenim narodnim neprijateljima, magazini i sabirna mjesta ustran. Komisija će konfiskaciju, te središta pohranjenih kulturnih spomenika i starina po državnim i samoupravnim institucijama/muzejima i galerijama.

Preduzeta od muzejske, arhivske ili bibliotekarske vrijednosti, za koje se ne može dokazati privatno vlasništvo sa svim pravima posjedovanja, komisija će preuzeti sa odgovarajućim državnim ustanovama/ muzejima, galerijama, bibliotekama, arhivama/.

Za predmete koji ostaju u privatnoj posjedu Komisija je dužna utvrditi njihovo stanje, poduzeti sve zaštitne mjere, za njihovo očuvanje, uiniti popis istih i dostaviti ga Kulturno umjetniškom odjelu, Ministarstva prosvjete Narodne vlade Hrvatske.

Komisija će se sastojati od nadzornog odbora, koji sačinjavaju petorica odgovornih činovnika Ministarstva prosvjete/pretno i kulturno umjetničkog odjela, t.j. referenti za muzeje i galerije, konzervatorske zavode, biblioteke i arhive, i od izvršnih organa, namještenika zainteresiranih institucija: Drv. dr. konzervatorskog zavoda, muzeja za umjetnost i obrt, Etnografskog muzeja, Arheološkog muzeja, Historijskog muzeja i Muzeja grada Zagreba, Svučilišne biblioteke i Drž. arhiva, te člana Komisije za konfiskaciju.

Ova odlika stupa na snagu danom obnarodovanja.

U Zagrebu, dne 1. VI. 1945.

Narodna vlada Hrvatske
MINISTARSTVO PROSVJETA
Kulturno-umjetnički odjel
Odsjek za muzeje
Br. sl. 1.VI.1945.

Pro. dr. Musyja ze wyjątkiem i obrot

zagreb

Ma n n j o *

prints: 3. VI. 1945.

B. 64-194 F.H.

V.D. Mačelnik:

Удостоверение

Porto primo do mungo
stange m. r.

London, 3. vi. 1965.

Mangrove

Slika 1. Odluka o obrazovanju Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina otudjenih u bivšoj NDH, 1. lipnja 1945. Skenirala Klaudija Martines (ožujak 2024.). Izvor: Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 14-1945.

Figure 1. Decision on the Establishment of the Commission for Gathering and Preservation of Cultural Monuments and Antiquities Stolen in the Former Independent State of Croatia, 1 June 1945. Scanned by Klaudija Martines (March 2024). Source: MUO Archives, Central record, No. 14-1945.

ZEMALJSKA UPRAVA NARODNIH DOBARA NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE I ODJELI ZA NARODNU IMOVINU

Zemaljska uprava narodnih dobara Narodne Republike Hrvatske (ZUND) bila je tijelo stvoreno na temelju odluke Predsjedništva ZAVNOH-a od 29. siječnja 1945. godine, a službeni datum nastanka tijela bio je 22. ožujka 1945. godine.¹⁷ Za sjedište tijela izabran je Zagreb kao glavni grad federalne jedinice Hrvatske.

Prema pravilniku o organizaciji tijela¹⁸ „ZUND Hrvatske organ je Državne uprave narodnih dobara Federativne Jugoslavije te djeluje u okviru Odluke AVNOJ-a od 21. studenoga 1944.“¹⁹ što znači da, iako je tijelo bilo osnovano za potrebe regionalnog rada i djelovanja u Hrvatskoj, ZUND NRH-a bio je pod nadležnošću nekadašnje države²⁰ i štitio je njezine interese.²¹ Relevantno je sljedeće: „ZUND je pod svojom upravom zadržao i ona dobra koja po svojoj namjeni nisu prelazila pod stručno rukovodstvo i upravu pojedinih stručnih ministarstava, odnosno vlasti i ustanova (gotovina, dragocjenosti, razne pokretnine i sl.) i mogao ih je prodati ili dati u zakup na temelju postojećih propisa.“²²

Već sljedeće godine uslijedila je *Odluka o osnivanju Odjela za narodnu imovinu* pri Predsjedništvu Vlade NRH-a²³ i narodnim odborima²⁴ te o likvidaciji ZUND-a NRH-a s 1. ožujkom 1946. godine, što je zapravo značilo da s prekidom njegova rada nije došlo do prekida funkcije koju je samo tijelo imalo.²⁵ Imovina (pri čemu se ovdje misli samo na segment kulturno-umjetničkih predmeta i starina te predmeta umjetničkog obrta) koja je bila u vlasništvu privatnih osoba daljnjim je

načinima i postupcima uz različit *tempo* postajala državna.

Kako se *Odluka o osnivanju Odjela za narodnu imovinu* odražavala na Muzej za umjetnost i obrt i njegove djelatnike?²⁶ *Odluka* je značila nastavak procesa održavanja ovlasti nad privatnom imovinom koji je započeo još ZUND NRH-a, tj. Gradska uprava narodnih dobara (GUND) grada Zagreba, što znači da su političke i društveno-kulturne ustanove te tijela federalne jedinice u različitim omjerima bili *zaduženi* za provedbu naredbodavnih, operativnih i ostalih segmenata poratne politike: Predsjedništvo Vlade Narodne Republike Hrvatske i Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske za čitavu jedinicu te Gradski narodni odbor za Zagreb. U tako *postavljenoj* situaciji Muzej za umjetnost i obrt i njegovi djelatnici imali su *položaj* centra.²⁷

O KOMISIJI ZA SAKUPLJANJE I OČUVANJE KULTURNIH SPOMENIKA I STARINA OTUĐENIH U BIVŠOJ NDH I MUZEJU ZA UMJETNOST I OBRT: POČETAK

*Odluka o obrazovanju Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina otuđenih u bivšoj NDH*²⁸ jedan je aktova koji su nastali u godini završetka Drugoga svjetskog rata i bili su povezani s Hrvatskom. *Odluku* je donijelo Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske 1. lipnja 1945. godine, dakle nepunih mjesec dana nakon njemačke kapitulacije, a trebala je stupiti na snagu „danom obnarodovanja“; ujedno, isto tijelo bilo je Komisiji tijekom cijelog njezina rada nadležno i naredbodavno.

Muzej je *Odluku o obrazovanju* Ministarstva prosvjete primio *na znanje* 3. lipnja iste godine, a službeno osnivanje bilo je krajem istog mjeseca, 28. lipnja 1945. godine, dok je pak samostalno konstituiranje dočekalo sljedeću veljaču u 1946. godini.²⁹ Iako je Komisija teritorijalno i osnivački bila povezana s federalnom jedinicom Hrvatskom, sama odluka o stvaranju bila je sastavni element šire, savezne slike; osnivanje je Komisije, među ostalim, bilo povezano s NKOJ-em. Naime, već spomenuta *Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina* koju je to političko tijelo nekadašnje države donijelo nekoliko mjeseci prije u osnovi je bila odluka o osnivanju Komisije. Uz nju potrebno je navesti i *Zakon o pribiranju, čuvanju i raspodjeli knjiga i drugih kulturno-naučnih i umjetničkih predmeta koji su postali državna svojina prema odluci Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije*³⁰ koji je predstavljao sljedeću stepenicu legislative u vezi sa zaštitom kulturnih spomenika, ovog puta u formi zakona, čijim se donošenjem *Odluka o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina* stavila izvan funkcije.

Prema spomenutom izvoru iz Muzeja od početka lipnja 1945. godine, pregled Komisije obuhvaćao je „javne, samoupravne i privatne zgrade, preuzet[e] već od narodne vojne i civilne vlasti federalne Hrvatske, prostorije u kojima su stanovali narodni neprijatelji, magazini i sabirna mjesta materijala Komisije za konfiskaciju, te spremišta pohranjenih kulturnih spomenika i starina po državnim i samoupravnim institucijama“³¹.

Komisija je trebala preuzeti za tadašnje državne ustanove „predmete od muzejske, arhivske ili bibliotekarske vrijednosti, za koje se ne može dokazati privatno vlasniš-

tvo sa svim pravima posjedovanja [...]]. Za predmete koji ostaju u privatnom posjedu Komisija je dužna utvrditi njihovo stanje, poduzeti sve zaštitne mjere, za njihovo očuvanje, učiniti popis istih i dostaviti ga Kulturno umjetničkom odjelu, Ministarstva prosvjete Narodne vlade Hrvatske“.³² U rad Komisije bile su uključene različite ustanove – muzeji, arhivi, knjižnice, glazbene škole, zavodi itd. Struktura ustanova³³ koje su bile njezin sastavni dio bila je prema geografskom kriteriju podijeljena na dva osnovna segmenta: grad Zagreb³⁴ i pokrajinu³⁵.

Uz imena i prezimena članova Komisije u najvećem broju slučajeva bilo je navedeno radno mjesto ili stručno zvanje, broj legitimacije i datum (pretpostavka je da je označivao početak rada u Komisiji, op. a.). Iako ta struktura podataka nije bila dosljedno provedena za sve članove, moguće je iščitati tko je sve bio član te koliko je ljudi zapravo bilo uključeno na razini tadašnje Federalne Države Hrvatske, poslije Narodne Republike Hrvatske.³⁶

Muzej za umjetnost i obrt je, s obzirom na dugogodišnji položaj ustanove iz središta glavnoga grada Hrvatske, pripadao prvoj skupini, gradu Zagrebu. Djelatnika Muzeja koji su sudjelovali kao članovi u radu Komisije bilo je devet,³⁷ što je bio kudikamo najveći opseg u ljudstvu svih ustanova koje je Ministarstvo prosvjete uključilo u rad i djelovanje Komisije. Međutim, činjenica da je Muzej za umjetnost i obrt bio najveći državni muzej Nezavisne Države Hrvatske, a posljedično i Federalne Države Hrvatske, mogla bi objasniti uključivanje njegovih devet djelatnika s obzirom na to da taj broj nije bio malen čak ni u odnosu na broj svih zaposlenika Muzeja (dakle ne samo stručnih) koji su radili u ustanovi nakon rata.³⁸

Istodobno, s obzirom na navedeni broj kao i na činjenicu da je Zemaljski sabirni centar koji je osnovan sljedeće godine (1946.)³⁹ imao svoje sjedište u prostorima Muzeja, određeno izjednačavanje djelovanja Muzeja za umjetnost i obrt s radom Komisije nije neočekivano.

Također, ono što se pregledom ranih dokumenata *iščitava* jest istodobna upotreba naziva Muzeja i Komisije, odnosno navođenje obaju tijela na istom dokumentu. U skladu s tim, kako se u današnje vrijeme analizom službenih dopisa dolazi do određenih nejasnoća u smislu toga tko ih upućuje i zašto, u vremenu njihova pisanja vjerojatno je dolazilo do *preklapanja* nadležnosti i/ili rada. Tako je bio slučaj da je Vladimir Tkalčić kao ravnatelj Muzeja bio potpisnik dopisa za koje je očito da su sadržajno bili povezani s Komisijom, pogotovo tijekom 1945. godine.⁴⁰ Naime, umjesto isključivog navođenja funkcije predsjednika Komisije upotrebljavala se ravnateljska funkcija. Takve situacije bile su višekratne, s tim što je tijekom kasnijeg razdoblja rada Komisije došlo do obrata: Vladimir Tkalčić kao predsjednik Komisije tražio je od voditelja (u konkretnom slučaju Okružnoga sabirnog centra iz Varaždina) da općenito bude *pažljiviji* u vođenju administracije Centra, odnosno u svojem potpisu službenog (op. a.) dokumenta, radi njegova „pravilnog funkcioniranja“.⁴¹ Također, ustrajao je i na točnoj dokumentaciji predmeta koju je Okružni sabirni centar vodio (odnosno njegov voditelj) kako bi bilo jasno što je u njega ulazilo i za što je zapravo Centar odgovoran, pokušavajući tako svesti na najmanju moguću mjeru samovolju pri popisivanju (sl. 2).⁴²

Svaki popis Komisije imao je zaključno navedene članove koji su sudjelovali u

popisivanju i premještanju građe i predmeta, međutim, osim forme, dosadašnjim istraživanjima nisu uočene neke upute o načinu sastavljanja sadržaja dopisa. To vodi prema pretpostavci da su supotpisnici svakog dokumenta/popisa bili suodgovorni i za njegov cjelokupan sadržaj. Kakvu je ulogu u stvaranju sadržaja dokumenata/popisa Komisije imao njezin predsjednik Vladimir Tkalčić, ostaje utvrditi.

PITANJE NADLEŽNOSTI I KOORDINACIJE: ZUND, GUND, GNO

Tijekom lipnja 1945. godine, kada je uspostavljena Komisija pri Ministarstvu prosvjete NRH-a, njezine su dužnosti postale normirane.⁴³ Tijela koja su tada bila uključena u procese popisivanja i premještanja predmeta i kulturnih spomenika, najčešće od privatnih osoba, obuhvaćala su Zemaljsku upravu narodnih dobara NRH-a, Gradsku upravu narodnih dobara i poslije Gradski narodni odbor (GNO) u Zagrebu.

Prema izvorima, Komisija i djelatnici Muzeja uključeni u njezin rad adrese privatnih osoba najčešće su dobivali od ZUND-a/GUND-a (poslije GNO-a).⁴⁴ Ujedno, ZUND je bio tijelo koje je najčešće *odobraval*o prijenos predmeta u Muzej za umjetnost i obrt, tj. u Zemaljski sabirni centar Komisije koji se nalazio na istoj adresi.

Međutim, ZUND je imao i drukčiju praksu postupanja s predmetima preuzetima od privatnih osoba: „Nakon toga predsjednik [Vladimir Tkalčić] napominje o poteškoćama pri radu Komisije kod čega je najveća zapreka da do danas nisu Komisija i GUND odnosno ZUND koordinirali rad. Ujedno tumači stav ZUND-a odnosno

GUND-a iz kojega proizlazi, da su članovi Komisije pri radu na terenu ili potpuno ili krivo obaviješteni, a osim toga nemaju mogućnosti za direktni zaštitni zahvat. Dok je to za ZUND odnosno GUND uglavnom pitanje pravne norme dosadašnja je praksa pokazala, da su uslijed vezanosti članova Komisije, predmeti njezine kompetencije ili izgubljeni ili uništeni [...]“⁴⁵

Također, za ZUND je bila potrebna suradnja s Komisijom „jer članovi komisije mogu procijeniti i one starinske i umjetničke predmete, koji se zbog objektivnih razloga ostavljaju ZUND-u, a kako ih isti prodaje to je razumljivo da se kod nestručnih procjena gubi narodna imovina [...]“. Problematika pitanja nadležnosti ostala je aktualna i 1947. godine kada Ministarstvo prosvjete šalje prosvjedne dopise povezane s prelaženjem djelokruga rada tada već aktivnoga Gradskog narodnog odbora. Šalju se zakoni, odluke i pravilnici u vezi s pitanjem nadležnosti rada Ministarstva prosvjete, odnosno Komisije, u smislu poboljšanja međusobne komunikacije i pravilnijeg rada, s tim što Ministarstvo čak predlaže potpunu reviziju rada GUND-a kako bi se uvidjelo na koji je način tijelo funkcioniralo (sl. 3a i 3b).⁴⁶

POZNANOVEC, BEŽANEC, LEPOGLAVA: IZMEĐU POLITIKE, PROFESIONALNE ETIKE I UMJETNOSTI

Rad djelatnika Muzeja za umjetnost i obrt u kontekstu Komisije zabilježen je u izvorima, tj. u arhivskom fondu Komisije koji se danas čuva u Hrvatskome državnom arhivu i arhivskoj građi samog Muzeja.⁴⁷ S obzirom na opsege izvora, kao primjeri prakse odabrana su dva različita slučaja rada muzejskih djelatnika.

Dvorci Poznanovec i Bežanec u Hrvatskom zagorju preuređeni su nakon Drugoga svjetskog rata u domove za nezbrinutu djecu, što znači da je došlo do bitne promjene njihove namjene. Komisija je tijekom listopada 1945. godine obišla taj dio zemlje i nakon posjeta lokalitetima izvijestila Ministarstvo prosvjete da su „prevezli u Trakošćan starine iz dvoraca u Belcu, Zajezdi, Bežancu i Poznanovcu“, međutim zbog tehničkih problema četiri starinske peći nisu. U izvještaju koji potpisuje Vladimir Tkalčić stoji da „i tehnički i umjetnički stvar je na takovoj visini da bi trebala svakako ostati sačuvana“⁴⁸.

Međutim, u prostorima u kojima su se nalazile peći⁴⁹ već su bila smještena djeca u broju koji je uvelike nadmašivao stambenu i stanodavnu stvarnost, dok je situaciju dodatno otežavala okolnost nadolazeće zime. Bez ulaženja u uvjete u kojima su korisnici dječjeg doma boravili, iz dopisa je očito da starinske peći nisu bile prikladne za nove funkcije koje su dvorci dobili.

Ujedno, izgledno je da su peći obaju dvoraca koje su trebale održavati toplinu cijelih prostora već i prije bile u takvom stanju „da će kod potrebnih preslaganja i adaptiranja na moderan način cirkulacije sigurno biti oštećene a daljnjom upotrebom i posve pregorjeti i propasti“.

Vladimir Tkalčić predlaže zapravo rješenje za cijelu situaciju i iznosi pretpostavljeni iznos⁵⁰ koji bi bio potreban za zamjenu postojećih peći novima za grijanje prostora u dječjem domu. Međutim, čitav proces nadilazi djelokrug rada Komisije s obzirom na to da Tkalčić ne uključuje samo nadležno Ministarstvo prosvjete, već i Građevinski odjel Ministarstva socijalne politike koji odrađuje stručni pregled funkcionalnosti peći: „[...]“

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO PROSVJETA
ODJEL ZA KULTURU I UMJETNOST

Broj: 15322 V-6-1947.
Zagreb, 10. III. 1947.

Predmet: Zakon i upute za zaštitu spomenika
kulture i prirodnih rijetkosti - do-
stava.

GRADSKI NARODNI ODBOR,
Odjel trgovine i opskrbe

Z A G R E B
Račkoga ul.br.6.

Posivom na opći zakon o zaštiti spomenika kulture i pri-
rodnih rijetkosti kao i na raniji pravilnik, odluku te nadležnost
ovog Ministarstva u ovom predmetu, obrađali smo se pismeno i
usmeno na G.U.N.D. odnosno već sada i na odjel trgovine i opskrbe,
koji je preuzeo te poslove radi potrebne saradnje.

Međutim moramo Vam skrenuti pažnju na činjenicu, da se do
sada nije našlo na pravilnu saradnju, već se uslijed pomanj-
kanja iste košio rad Komisije, koja se je posebno već juna mje-
seca g.1945. sa taj opsežan i odgovoran posao obrazovala pri ovom
Ministarstvu.

Stoga Vam se priloženo dostavljaju upute za rad sabirnih
centara, članova Komisije za sakupljanje i čuvanje spomenika i
starina, te za rad prosvjetnih referenata po tom predmetu, zatim
zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti, prepis
akte br.922 Konzervatorskog zavoda, da ih proučite, kako bi po
upoznavanju istih vaš odnos kao i sama saradnja sa gore navede-
nom komisijom bila potpuna i pravilna.

U vezi prednoga potrebno je:

- 1/ da nama odnosno Komisiji za sakupljanje i čuvanje spomenika i
starina odmah po primitku rješenja o konfiskaciji imovine redovno
dostavljate adrese, kako bi istovremeno sa Vašom Komisijom iza-
slali naše stručnjake za izlučenje predmeta kulturno-historijskog
značaja radi daljnjeg postupka;
- 2/ da se, obzirom na ranije poslovanje Gund-a, izvrši sukcesivna
revizija svih do sada rješanih predmeta po kojoj bi se reviziji
moglo utvrditi ranije raspoređivanje kulturno historijskih obje-
kata.

Ujedno se saopćuje, da redovno šaljete svoga delegata na
sastanke, koje će sazivati Komisija pri ovom Ministarstvu, a o
sвом održavanju biti ćete na vrijeme obaviješteni.

Posivamo Vas, da u rješavanju ovog važnog zadatka vaše
djelomično učešće bude što intenzivnije i stvarnije.

SMRT VASIŽMU- SLOBODA NARODU!

3 pril.

POMOĆNIK MINISTRA:
/Zoran Palčok/, v.r.

./.

Slike 3a i 3b. Zakon i upute za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti – dostava, 10. ožujka 1947. Izvor: Hrvatski državni arhiv, HR-HDA-2117, br. 182-1947.

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO PROSVJETA
ODJEL ZA KULTURU I UMJETNOST

Broj: 15322 V-6-1947.
Zagreb, 10. III. 1947.

Predmet: Kao naprijed.

KOMISIJI ZA SAKUPLJANJE I ČUVANJE SPOMENIKA
I STARINA
ZAGREB

Prednje Vam se dostavlja radi znanja i daljnjeg pridrža-
vanja.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Učelnik:
Zdenko Stambuk/

Zdenko Stambuk

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
KOMISIJA ZA SAKUPLJANJE I ČUVANJE
KULTURNIH SPOMENIKA I STARINA
POSREDOVANJE I PROMET
ZEMALJSKI MUZEJSKI CENTAR
ZAGREB

PRIMLJENO: 19.....

BROJ: 182

Prosto uredo na muzej
n. s.

Urbanić

Figures 3a and 3b. Act and Instruction for the Protection of Cultural Monuments and Natural Rarities – receipt, March 10, 1947. Source: Croatian State Archives, HR-HDA-2117, No. 182-1947.

mogle bi se za sada adaptirati ove peći na modernu cirkulaciju, ali one i zbog svoje starinske konstrukcije ne odgovaraju kubaturi prostora koji bi trebale zagrijavati, mogu samo uz znatne preinake i uz veliku potrošnju goriva nadalje služiti praktičnoj svrsi.“

Cjelokupnu komunikaciju s nadležnim tijelom završava na način koji ujedno pokazuje i određeni socijalni aspekt cijelog postupka (sl. 4): „Gradjevni odjel Min. soc. politike voljan je na svoj trošak prevesti nove peći iz Krapine na mjesto postavljanja ukoliko bi Ministarstvo prosvjete moglo u interesu sačuvanja ovih rijetkih peći priskrbiti 15.000 za nabavu novih ili iz kredita Ministarstva prosvjete ili zauzimanjem za tu stvar kod Ministarstva socijalne politike. Potpisano ravnateljstvo moli Naslov da izvoli po mogućnosti što žurnije poduzeti potrebne korake, jer se zbog skorog nastupa zime pitanje peći u dječjim domovima mora svakako riješiti.“⁵¹

U pogledu župne crkve u Lepoglavi riječ je o predmetu drukčije naravi. Komisija je tijekom 1945. godine bila na lokalitetu i slijedom odluke preuzela u pohranu u Muzej tri predmeta: „Potpisano ravnateljstvo izvještava Naslov, da je prigodom boravka Komisije za sakupljanje i čuvanje umjetničkih i kulturno povjesnih spomenika – u Lepoglavi, preuzeo u pohranu u muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu nekoliko predmeta iz same crkve, a razloga što su bili toliko oštećeni i nezaštićeni, da ih je do daljnjega trebalo pohraniti na sigurno mjesto.“⁵²

Predmeti su župnoj crkvi vraćeni⁵³ početkom 1949. godine, nakon što su na njima bili završeni zaštitni radovi⁵⁴ koje su izvršili muzejski konzervatori/restauratori. Međutim, na dopisima povezanim s

temom očito je ponovno preklapanje i uključivanje Muzeja za umjetnost i obrt u rad Komisije: na zaglavlju je obaju dopisa muzejski žig i potpisan je muzejski ravnatelj, što znači da problematika uključivanja djelatnika u pitanja baštine izvan uloga dodijeljenih im kao članovima Komisije nije bila završena ni u 1949. godini.

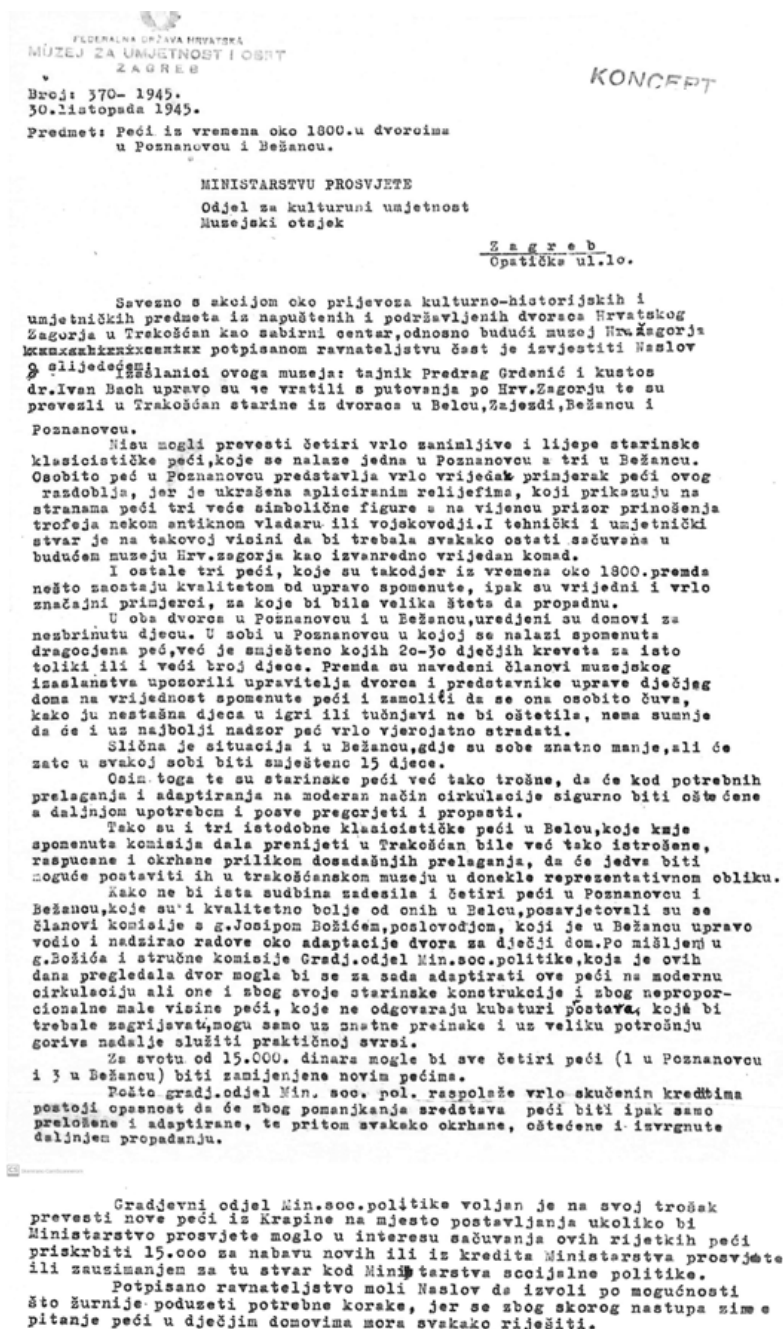
ZAKLJUČAK

Budući da je riječ o iznimno složenom vremenu koje je sa sobom nosilo problematiku čije razjašnjavanje zahtijeva istraživanja velikog opsega arhivskoga gradiva, ovim tekstom pokušalo se informativno upozoriti na izazove poratnog vremena te na položaj djelatnika Muzeja za umjetnost i obrt u kontekstu Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina.

Komisija osnovana u vremenu neposrednog poraća nastala je na temelju *Odluke o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina* koju je donio NKOJ. Njezine funkcije bile su normirane, podložne društveno-političkom diktatu vremena i usmjerene prema kulturnim spomenicima, starinama i predmetima baštine na nekoliko načina, od kojih je osnovni bio njihovo popisivanje, najčešće u vlasništvu privatnih osoba.

Iako nastala djelovanjem saveznoga političkog tijela, djelovala je na federalnoj razini i to s pomoću djelatnika iz kulturnih redova Zagreba i pokrajine od 1945. do 1950. godine.

Predsjednik Komisije bio je Vladimir Tkalić, koji je ujedno obavljao i funkciju ravnatelja Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, ustanove u kojoj su Komisija i Zemaljski sabirni centar istodobno bili službeno smješteni, dok su muzejski dje-

Slika 4. Peći iz vremena oko 1800. u dvorcima u Poznanovcu i Bežancu, 30. listopada 1945. Skenirala Klaudija Martines (ožujak 2024.). Izvor: Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 370-1945.

Figure 4. Stoves from around 1800 in the castles in Poznanovec and Bežanec, 30 October 1945. Scanned by Klaudija Martines (March 2024). Source: MUO Archives, Central record, No. 370-1945.

latnici bili članovi Komisije. To je u određenim prilikama otežavalo funkcioniranje ravnatelja i djelatnika Muzeja za umjetnost i obrt zbog preklapanja djelokruga muzejskog rada i formativne nadležnosti raznih ustanova i tijela.

Također, funkcioniranje djelatnika Muzeja za umjetnost i obrt unutar takvih politikom kontroliranih uvjeta, u kojima su poznavanje pravila rada muzejske struke, briga oko nacionalne baštine i profesionalna etika imali isključivo sekundarnu vrijednost, bilo je zahtjevno.

Upravo zbog značajki rada Komisije i djelovanja u poratnom vremenu, istodobno naglašenih perspektivom muzejskih djelatnika, pokušaji relevantnog opisa predstavljaju stvarnu poteškoću.

U opisu kulturnog stanja u kojemu se Hrvatska našla nakon 1945. godine općenito može koristiti *Promemoria – situacija i shvaćanje potreba muzejsko-konzervatorskog sektora*⁵⁵, pisana 1947. godine iz konzervatorskog rakursa Zdenke Munk, poslije ravnateljice Muzeja za umjetnost i obrt. Pri Odsjeku za muzeje Ministarstva prosvjete tadašnji muzeološki problem ovako je bio uobičen: „Svršetkom rata i poslije oslobođenja, a naročito prilikom zahtjeva za restitucijom objekata odnesenih od okupatora, našli smo se u situaciji da znamo što nam je u pojedinim muzejima ili zbirkama ostalo, ali nemajući osnovnih popisa ili inventara tih spomenika, tih zbirki ili pojedinih spomenika, koji su se nalazili i u samim manjim muzejima, mi ne znamo što nam je sve odneseno. U koliko i možemo odrediti grupu odnesenih predmeta, mi ih u inozemstvu među ostalima ne možemo identificirati i dokazati da su naši, jer nam manjka osnovni opis / materijal, veličina, oblik a pogotovo fotografija ili crtani dokument [...]“

Zaključno, rad djelatnika Muzeja za umjetnost i obrt u poratnom vremenu bio je uvjetovan strategijom protkanom politikom savezne razine, bez mogućnosti egzistencije profesionalnog modusa. Pojedinačni primjeri slijedom istih okolnosti nisu mogli biti brojni, stoga je u nekoj budućoj kulturnoj vizuri mogućnost koja uključuje djelovanje baštinskih ustanova, bez ograničenja vanjskih elemenata već brigom za baštinu, dobrodošla.

BILJEŠKE

¹ Ovaj tekst obuhvaća okvirno razdoblje od studenoga 1944. do prosinca 1947. godine.

² U daljnjem tekstu, osim u citatima i naslovima: Komisija.

³ Marijan Matićka, „Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944 – 1948)“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Zagreb* 25, br. 1 (1992): 123, <https://hrcak.srce.hr/file/78319> (pristupljeno 21. listopada 2024.).

⁴ „Cilj podržavljenja i sekvestracije imovine bio je osigurati ‘maksimalno iskorišćavanje te imovine za plansku proizvodnju radi što bržeg i što uspješnijeg dobijanja pobjede u oslobodilačkom ratu i stvaranja uslova za uspješnu ekonomsku obnovu i izgradnju Jugoslavije kao celine i svih njenih federalnih jedinica’. Prelazom imovine u državno vlasništvo prestalo je pravo raspolaganja dotadašnjih vlasnika.“ Isto, 126–127.

⁵ Tijekom 1945. i 1946. godine u bivšoj Jugoslaviji doneseni su i sljedeći akti: *Zakon o pribiranju, čuvanju i raspodjeli knjiga i drugih kulturno-naučnih i umjetničkih predmeta koji su postali državna svojina prema odluci Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije* (1945.), *Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Demokratske Federativne Jugoslavije* (1945.) i *Opći zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti* (1946.). Više o tome u: Naida-Michal Brandl, *Oduzimanje židovske imovine u Hrvatskoj: Zagreb kao studija slučaja* (Zagreb: Leykam international, 2022), 97.

⁶ Isto, 67.

⁷ Odluku je donijelo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) 21. studenoga 1944. godine. Isto, 67.

⁸ Odluku je donio Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) 20. veljače 1945. godine. Više o tome u: Martina Juranović Tonejc, *Institucionalni razvoj zaštite pokretne umjetničke baštine u Hrvatskoj od 1850. do 1990. godine* (Zagreb: Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2021), 251.

⁹ Nakon rata „na te propise se zatim nadovezuju propisi i zakoni koji su bili usvojeni poslije završetka rata u Privremenoj narodnoj skupštini Demokratske Federativne Jugoslavije, odnosno poslije prihvaćanja ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije u Narodnoj skupštini. Budući da su ti propisi imali opću važnost za cijelo državno područje Jugoslavije, zakonodavna tijela Federalne Hrvatske odnosno Narodne Republike Hrvatske tada uglavnom nisu donosila propise iz te oblasti“. Maticka, „Zakonski propisi“, 125.

¹⁰ Općenito o AVNOJ-u u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje* (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013–2024), s. v. „AVNOJ“, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/avnoj> (pristupljeno 14. listopada 2024.).

¹¹ Općenito o NKOJ-u u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje* (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013–2024), s. v. „Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije“, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/nacionalni-komitet-oslobodjenja-jugoslavije> (pristupljeno 14. listopada 2024.).

¹² „Imovinom su u smislu Odluke smatrana nepokretna dobra, pokretna dobra, zemljišni posjedi, kuće, namještaj, šume, rudarska prava, poduzeća sa svim društvima, udruženja svake vrste, fondovi, prava uživanja, razna platežna sredstva, potraživanja, sudjelovanja u poduzećima i radnjama, autorska prava, prava industrijskog vlasništva.“ Tomislav Anić, „Normativni okvir podržavljenja imovine u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944.-1946.“, *Časopis za suvremenu povijest* 39, br. 1 (2007): 34, <https://hrcak.srce.hr/file/24485> (pristupljeno 10. siječnja 2024.).

¹³ Više o tome u: Iva Pasini Tržec, „Osnutak, organizacijski ustroj i djelovanje Komisije za sakupljanje i očuvanje starinskih spomenika i

starina“, *Peristil* 62 (2019): 124, <https://hrcak.srce.hr/file/347708> (pristupljeno 21. listopada 2024.).

¹⁴ Ovdje je upotrijebljen prvi naziv koji postoji u arhivskim izvorima Muzeja za umjetnost i obrt. Upravo će Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina biti nedjeljivo povezana s Odlukom o zaštiti i čuvanju kulturnih spomenika i starina. Više o tome u daljnjem tekstu.

¹⁵ Općenito o ZAVNOH-u u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje* (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013–2024), s. v. „Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske“, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/zemaljsko-antifasisticko-vijece-narodnog-oslobodjenja-hrvatske> (pristupljeno 14. listopada 2024.).

¹⁶ Zbog velikog opsega legislative koja je donesena od kraja 1944. godine pa poslije na državnoj (Jugoslavija) i na federalnoj razini (Hrvatska) ovdje je stavljen naglasak samo na one akte koji su bili potrebni za obradu teme.

¹⁷ „Zemaljska uprava narodnih dobara osnovana je neobjavljenom odlukom Povjereništva industrije Predsjedništva ZAVNOH-a od 22. ožujka 1945. [...]“ Ivanka Magić, *Zemaljska uprava narodnih dobara Narodne Republike Hrvatske: 1945-1946.: sumarni inventar* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2008), 7, http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/PdfFile.aspx?Id=4829 (pristupljeno 1. listopada 2024.).

¹⁸ Pravilnik o organizaciji Zemaljske uprave narodnih dobara Hrvatske usvojen je istog dana kada je i osnovan ZUND. Isto, 7.

¹⁹ Isto, 7–8.

²⁰ „Zemaljska uprava narodnih dobara bila je podređena povjereniku industrije Federalne Hrvatske kojemu je podnosila mjesečna izvješća u dva primjerka. Jedno je izvješće povjerenik zadržavao za sebe, dok je drugo dostavljao DUND-u.“ Isto, 9.

²¹ „Zemaljska je uprava bila zadužena za zaštitu imovinsko-pravnih interesa države, evidentiranje i pravno obuhvaćanje imovine“, a važna funkcija bila je i „vođenje evidencije cjelokupne imovine koja je na području Federalne Hrvatske spomenutom odlukom AVNOJ-a prešla u državno vlasništvo ili u državnu upravu“. Isto, 8.

²² Isto.

²³ „Pri Predsjedništvu vlade Narodne Republike Hrvatske osniva se Odjel za narodnu imovinu. U nadležnost tog odjela spada: a) koordiniranje rada Odjela za narodnu imovinu pri Narodnim odborima u pogledu pravnog obuhvatanja, imovinsko-pravne zaštite i evidencije narodne imovine, b) vođenje centralne evidencije o imovini obuhvaćenoj na osnovu Odluke AVNOJ-a od 21. XI 1944., c) likvidaciju nedovršenih poslova Zemaljske uprave narodnih dobara i područnih joj organa koji se ne mogu prenijeti na Odjele za narodnu imovinu pri Narodnim odborima ni na stručne organe navedene u točki 5.“ Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 258-1946.

²⁴ „Danom 1. ožujka 1946. prestalo je djelovanje Zemaljske uprave narodnih dobara NRH i područnih joj organa Okružnih i Gradskih uprava narodnih dobara.

2. Dosadanje poslovanje Zemaljske uprave narodnih dobara te Okružnih i Gradskih uprava narodnih dobara prenosi se na organe navedene u točkama 3, 4, i 5.

3. Pri Oblasnom narodnom odboru za Dalmaciju, Gradskom narodnom odboru u Zagrebu i svim Okružnim narodnim odborima osniva se Odjel za narodnu imovinu kojemu stoji na čelu jedan član izvršnog odbora [...].

U nadležnost tih organa spada: a) pravno obuhvaćanje imovine koja potpada pod udar Odluke AVNOJA-a od 21. 11. 1944. godine, b) imovinsko-pravna zaštita imovine obuhvaćene na osnovu Odluke AVNOJA-a od 21. 11. 1944. godine, c) evidencija imovine obuhvaćene na osnovu Odluke AVNOJA-a od 21. 11. 1944. godine.“ Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 258-1946.

²⁵ U jednom od malobrojnih dokumenata koji su dosad pronađeni u muzejskom arhivu navodi se ZUND nakon vremena kada je tijelo prestalo sa službenim radom i djelovanjem. Analiza toga je li riječ o kolokvijalnoj upotrebi prelazi opseg ovog teksta.

²⁶ „Poslovno rukovođenje, upravu, iskorišćenje i do potrebe likvidaciju imovine vrše već prema privrednom značenju ista nadležna stručna ministarstva, stručni odjeli Narodnih odbora te niže navedene ustanove i to: [...] k) knjiga, arhivskih i muzejskih predmeta, umjetničkih slika i bista, naučnih zbirka, muzikalija i svih drugih predmeta od historijskog, umjetničkog i naučnog značaja

Ministarstvo prosvjete odnosno Okružni sabirni centri za prikupljanje navedenih predmeta.“ Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 258-1946.

²⁷ Do vremena *Odluke* članovi Komisije, pa tako i djelatnici Muzeja, imali su na svoj rad primjedbe: „Nadalje se primjećuje da komisija u posljednje vrijeme više zaštićuje zbirke odnosno stanove, a manje sakuplja i zaštićuje kulturno-historijske objekte, koji su izloženi propadanju. Potrebno je u prvom redu sakupljati i zaštićivati kulturno-historijske predmete, koji postaju državna svojina ili potpadaju pod sekvestar i pod nadzor Ministarstva prosvjete.“ Hrvatski državni arhiv, fond 2117, Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (dalje: HR-HDA-2117), br. 61-1945, „Komisiji za sakupljanje i zaštićivanje kulturnih spomenika i starina – podjela rada“.

²⁸ Prvi naziv koji se nalazi na arhivskim dokumentima Muzeja za umjetnost i obrt početkom i zatim tijekom mjeseca lipnja 1945. godine je *Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina otuđenih u bivšoj NDH*. Riječ je o dokumentima koji su općenito povezani s komunikacijom Muzeja s Komisijom. Naziv kojim se vjerojatno najčešće koristilo bio je *Komisija za sakupljanje i (o)čuvanje kulturnih spomenika i starina* s akronimom KOMZA. Međutim, moguće je naći i nazive kao: *Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturno-historijskih spomenika i starina*, *Komisija za sakupljanje i čuvanje kulturno-historijskih spomenika i starina u Zagrebu i pokrajini*, *Komisija za sakupljanje i čuvanje umjetničkih i kulturno povijesnih spomenika* itd. Više o prvom nazivu u: Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 14-1945. Također, o razlici u nazivima Komisije vidi i: Pasini Tržec, „Osnutak“, 134.

²⁹ „Naredbom Ministarstva prosvjete br. 3867./45. od 28. lipnja 1945. obrazovana je Komisija za sakupljanje i čuvanje kulturnih spomenika i starina pri Ministarstvu prosvjete Narodne Republike Hrvatske [...]. Budući da se navedena Komisija do danas nije samostalno konstituirala, te na prijedlog Odjela za kulturu i umjetnost ovog Ministarstva naredjuem da se Komisija za sakupljanje i čuvanje kulturno-historijskih spomenika i starina pri Ministarstvu prosvjete Narodne Republike Hrvatske konstituirala i to kako slijedi: Radni odbor Komisije [...] i Nadzorno-rukovodstveni odbor

[...].“ HR-HDA-2117, br. 77-1946, „Naredba o konstituiranju KOMZE“.

³⁰ Juranović Tonejc, *Institucionalni razvoj*, 253.

³¹ Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 14-1945.

³² Usporednom analizom sadržaja *Odluke* o osnivanju Komisije od 1. lipnja 1945. godine i dokumenta br. 76-1945 iz fonda Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina uočava se razlika u nazivu i funkcijama Komisije: „Komisija je počela radom 5. lipnja 1945., rad je bio usmjeren u četiri pravca: a/ preuzimanje onih kulturno-povjesnih i umjetničkih predmeta i spomenika, kojima je prijetila opasnost direktnog uništenja ili nestanka; b/ popisivanje predmeta, koji ulaze u kompetenciju Komisije i kojima pravno raspolaze ZUND, s time da se po odobrenju ZUND-a predaju na čuvanje Komisiji; c/ popisivanje predmeta koji ulaze u kompetenciju Komisije, a ispravna su svojina privatnih sabirača i osoba; d/ preuzimanje bibliotekarskog materijala po bibliotekarnim članovima ove komisije i njihovo spremanje u Sveučilišnu biblioteku.“ HR-HDA-2117, br. 76-1945, „Izveštaj o dosadašnjem radu“.

³³ Više o tome u: HR-HDA-2117, br. 147-1947, „Popis članova Komisije“.

³⁴ Iz grada Zagreba u radu su Komisije osim Muzeja za umjetnost i obrt sudjelovali djelatnici još deset ustanova, kao što su: Arheološki muzej, Etnografski muzej, Gradski muzej (pretpostavka je da je do 1945. godine to bio naziv za Muzej grada Zagreba, op. a.), Gradska gipsoteka (1945. godine to je bio naziv za današnju Gliptoteku HAZU), Konzervatorski zavod (današnji Hrvatski restauratorski zavod), Državni konzervatorij (današnja Muzička akademija) itd.

³⁵ Pokrajina se odnosila na gradove: Osijek, Slavonsku Požegu, Slavonski Brod, Đakovo, Varaždin i Sušak. HR-HDA-2117, br. 147-1947, „Popis članova Komisije“.

³⁶ Sadržajno je ovaj tekst ograničen samo na područje današnje Republike Hrvatske.

³⁷ Među devet djelatnika Muzeja bilo je sedam stručnih djelatnika – pet kustosa i dva knjižničara. Riječ je o: Vladimiru Tkalčiću, ravnatelju Muzeja za umjetnost i obrt i predsjedniku Komisije; Ivanu Bachu, kustosu; Zdenku Vojnoviću, knjižničaru; Olgi Klobučar, kustosici; Vandi Pavelić, kustosici;

Vesni Jiroušek, kustosici; Greti Šurina, knjižničarki. Osim njih uključeni su bili Predrag Grdenić, tajnik Muzeja za umjetnost i obrt, i Ivana Vrbanić, tajnica Komisije. Također, u početku je bila prisutna i Verena Han, iako poslije nije bila iskazana u cjelokupnom popisu iz 1947. godine.

³⁸ Prema *Iskazu osoblja Hrvatskog narodnog muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu* od 7. lipnja 1945. godine u Muzeju je ukupno bila zaposlena 21 osoba. Zanimljivo je da je prema *Iskazu* samo dvoje tadašnjih volontera Muzeja navedeno kao članovi Komisije, Verena Han i Predrag Grdenić.

³⁹ „Naredbom ministra prosvjete br. 30080/45. od 27. XI 1945. preuzela je gornja Komisija dužnosti Zemaljskog sabirnog centra u smislu ‘Uputstava za osnivanje i poslovanje sabirnih centara’ od 31. srpnja 1945.“ HR-HDA-2117, br. 77-1946, „Naredba o konstituiranju KOMZE“.

⁴⁰ Kao primjer slučaja uzet je sljedeći dopis: „Ovim se potvrđuje, da je ovaj muzej primio od Ministarstva prosvjete Kulturno-umjetničkog odjela 90 komada naljepnica ‘Otvaranje strogo zabranjeno’ u svrhu upotrebe sa strane pojedinih ekipa Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina, otuđenih u bivšoj NDH. Za povjerenstvo, ravnatelj, Vladimir Tkalčić.“ Također, na dokumentu je još vidljiv tadašnji naziv Komisije – Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina otuđenih u bivšoj NDH. Više o tome u: Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 27-1945.

⁴¹ Na zaglavlju dokumenta povezanog s dopremom peći iz dvorca Poznanovec u Hrvatskom zagorju stoji naziv Muzeja za umjetnost i obrt umjesto naziva Komisije, dok je Vladimir Tkalčić potpisan kao njegov upravitelj. Da je takva praksa očito bila prisutna tijekom određenog razdoblja, pokazuje dopis iz 1947. godine: „Da je zbog pravilnog funkcioniranja Okružnog sabirnog centra potrebno administraciju istog po mogućnosti voditi posebno, a ukoliko to nije provedivo da se barem na kraju dopisa pri potpisu naznači ne upravitelj muzeja nego rukovodioc Okružnog sabirnog centra.“ HR-HDA-2117, br. 202-1947, „Rukovanje kulturno-historijskim predmetima“; Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 370-1945.

⁴² „Što se međutim tiče popisa predmeta koje je ovaj Zemaljski sabirni centar učinio izvještavate

se da je hitno potrebno da Vi što prije dostavite ovamo popis stvari koje ste preuzeli, bez obzira na da li su one bile popisane od nas ili ne [...]“ HR-HDA-2117, br. 202-1947, „Rukovanje kulturno-historijskim predmetima“.

⁴³ O tome što je sve Komisija napravila tijekom prvih mjeseci svojeg djelovanja više u: Pasini Tržec, „Osnutak“, 126–128.

⁴⁴ „[...] drugarica Jiroušek će i dalje svakog jutra prenositi adrese iz ZUND-a Komisiji, pa će tajnik prema mogućnostima raspoređivati pojedine članove [...]“ Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, „Zapisnik sjednice KOMZE“, 16. ožujka 1946.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ „1) da nama, odnosno Komisiji za sakupljanje i čuvanje spomenika i starina odmah po primitku rješenja o konfiskaciji imovine redovno dostavljate adrese, kako bi istovremeno sa Vašom Komisijom izaslali naše stručnjake za izlučenje predmeta kulturno-historijskog značaja radi daljnjeg postupka; 2) da se, obzirom na ranije poslovanje Gund-a, izvrši sukcesivna revizija sviju do sada riješenih predmeta po kojoj bi se reviziji moglo utvrditi ranije raspoređivanje kulturno historijskih objekata.“ HR-HDA-2117, br. 182-1947, „Zakon i upute za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti – dostava“.

⁴⁷ Ovdje je važno napomenuti da nije riječ o građi Komisije, već o onoj koja je pratila rad i djelovanje Muzeja za umjetnost i obrt. Od dokumenata povezanih s Komisijom Muzej posjeduje iznimno malen opus.

⁴⁸ Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 370-1945.

⁴⁹ Prema arhivskom izvoru iz Muzeja vidljivo je da se sadržaj dokumenta odnosi na oba dvorca Hrvatskog zagorja, Poznanovec i Bežanec.

⁵⁰ „Za svotu od 15.000 dinara mogle bi sve četiri peći (1 u Poznanovcu i 3 u Bežancu) biti zamijenjene novim pećima.“ Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 370-1945.

⁵¹ Isto.

⁵² Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 286-1945.

⁵³ „U vezi s našim dopisom br. 286/1945. od 2. listopada 1945 izvještava se Naslov da su predmeti preuzeti po Komisiji za sakupljanje i čuvanje kulturnih spomenika i starina, a za upravu ovog muzeja sada predmete biti sigurnije, ako ih koji predstavnik Naslova osobno preuzme, pa ga s toga moli da ih izvolite prilikom boravka u Zagrebu, kojeg od Vaših pouzdanih ljudi preuzeti.“ Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, br. 26-1949.

⁵⁴ Pretpostavlja se da su poduzeti radovi bili konzervatorske ili konzervatorsko-restauratorske prirode.

⁵⁵ Arhiv MUO, Urudžbeni zapisnik, dokument bez broja, 13. lipnja 1947. godine.

THE MUSEUM OF ARTS AND CRAFTS AND ITS EMPLOYEES IN THE POST-WAR PERIOD: BETWEEN POLITICS, PROFESSIONAL ETHICS AND ART

The main function of this paper is an attempt to present how the professional staff of the Museum of Arts and Crafts worked and acted in the complex socio-political-sociological and cultural conditions that arose in Croatia after World War II as part of the former Yugoslavia.

The emphasis will be placed on the functioning processes in which the professional staff of the Museum of Arts and Crafts were involved in the context of the Commission for the Gathering and Protection of Cultural Monuments and Antiquities (KOMZA), established in June 1945, while the entire scope of the paper will be concluded with 1947.